

СПИСОК ПОСИЛАНЬ

- Bachev, H., 2012. Assessment of impacts of EU CAP on Bulgarian Farms. *Икон. упр. селск. стоп.*, 57 (1), pp. 14–29.
- Jitea, M. I., Dumitras D. E. and Simu, V. A., 2015. An ex-ante impact assessment of the common agricultural policy reform in the north-western Romania. *Agricultural economics*, 61(2), pp. 88–103.
- Naglowa, Z. and Gurtler, M., 2016. Consequences of supports to the economic situation of farms with respect to their size. *Agricultural economics*. 62(7), pp. 311–323.
- Pechrova, M., 2015. Impact of the rural development programme subsidies on the farms inefficiency and efficiency. *Agricultural economics*, 61(5), pp. 197–204.
- Piworowicz, J. Wspólna Polityka Rolna i jej wpływ na rozwój rolnictwa w Polsce [online] Available at: http://www.uwm.edu.pl/wne/katedry/kmakro/files/-piworowicz_j.pdf [Дата звернення 26 жовтня 2017].
- Vitunskiene, V., Baltuslene, J. and Rekasros, T., 2013. Potential impacts of reform of direct payments on agricultural household income in Lithuania. *Zemesukiomokslai*, 20(4), pp. 293–307.
- Бородіна, О. М. Державна підтримка сільського господарства: концепція, механізми, ефективність [online] Доступно: <https://www.google.com.ua/search?> [Дата звернення 26 жовтня 2017].
- Вдовиченко, А. Урядова підтримка сільського господарства: дискусії щодо оцінки за методикою ОЕСР [online] Доступно: <http://ngoipr.org.ua/blog/uryadova-pidtrymka-silskogo-gospodarstva/> [Дата звернення 26 жовтня 2017].
- Кернасюк, Ю. В. Світовий досвід державної підтримки агробізнесу [online] Доступно: <http://www.agro-business.com.ua/ostannia-vip-novyna/5581-svitovyi-dosvid-derzhavnoi-pidtrymky-agrobiznesu.html> [Дата звернення 26 жовтня 2017].
- Мельник, Т. М. та Головачова, О. С. Регуляторна зовнішньоекономічна політика у сфері АПК: вітчизняний і зарубіжний досвід [online] Доступно: http://soskin.info/userfiles/file/2015/3-4_2_2015/Melnyk,20Golovachova.pdf [Дата звернення 26 жовтня 2017].
- Филиппов, Р. В., 2014. Международный опыт субсидирования сельского хозяйства и продовольственная безопасность России. *Наукоедение. Интернет-журнал*, 1 [online] Доступно: <http://naukovedenie.ru/PDF/63EVN114.pdf> [Дата звернення 26 жовтня 2017].

JEL Q 140

УДК 336.77.631.15

**АГРАРНІ РОЗПИСКИ В УКРАЇНІ ЯК СУЧАСНИЙ
ІНСТРУМЕНТ ФІНАНСУВАННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРУ
ДЕРЖАВИ**

Р. Содома, к. е. н.

Львівський національний аграрний університет

© Р. Содома, 2017

Содома Р. Аграрні розписки в Україні як сучасний інструмент фінансування аграрного сектору держави

Досліджено особливість кредитування аграрних підприємств з використанням аграрних розписок. Виокремлено чинники впливу на аграрний бізнес, які стримують його розвиток. Охарактеризовано аграрні розписки як інноваційний спосіб фінансування агровиробників. Показано сучасний стан використання аграрних розписок на прикладі пілотного проекту, в якому взяли участь вісім областей України, та сформовано алгоритм банківського кредитування. Оцінено досвід Бразилії щодо процесу кредитування під майбутній урожай. Систематизовано проблемні аспекти введення в обіг аграрних розписок, що стримують ефективність застосування сільськогосподарськими підприємствами цього інструменту в процесі залучення фінансових ресурсів.

Ключові слова: аграрні розписки, аграрні підприємства, банківське кредитування, майбутній урожай, моніторинг.

Sodoma R. Agrarian Statements in Ukraine as a modern tool for financing the state agrarian sector

The article deals with the feature of lending to agrarian enterprises using agrarian receipts. The factors influencing the agrarian business, which hinder its development, are identified. The agrarian receipts are described as an innovative way of financing agricultural producers. The present state of agrarian receipts using an example of a pilot project is shown in which eight regions of Ukraine took part and the algorithm of bank lending was formed. The experience of Brazil in the process of lending for the future crop is assessed. Problematic aspects of the introduction of agrarian receipts into circulation, which restrain the efficiency of using by agricultural enterprises of this instrument in the process of attraction of financial resources, are systematized.

Key words: agricultural receipts, agricultural enterprises, bank lending, the future crop monitoring.

Содома Р. Аграрные расписки в Украине как современный инструмент финансирования аграрного сектора государства

Исследованы особенности кредитования аграрных предприятий с использованием аграрных расписок. Выделены факторы влияния на аграрный бизнес, сдерживающие его развитие. Дана характеристика аграрных расписок как инновационного способа финансирования агропроизводителей. Показано современное состояние использования аграрных расписок на примере пилотного проекта, в котором приняли участие восемь областей Украины, и сформирован алгоритм банковского кредитования. Дана оценка опыта Бразили относительно процесса кредитования под будущий урожай. Систематизированы проблемные аспекты введения в обращение аграрных расписок, которые сдерживают эффективность применения сельскохозяйственными предприятиями этого инструмента в процессе привлечения финансовых ресурсов.

Ключевые слова: аграрные расписки, аграрные предприятия, банковское кредитование, будущий урожай, мониторинг.

Постановка проблеми. Економічне зростання аграрного сектору неможливе без раціонального використання як власних, так і позикових фінансових ресурсів. Незадовільне фінансове забезпечення, нестача власних оборотних коштів, нерівномірність грошових надходжень від реалізації продукції, недостатній внутрішній платоспроможний попит, високий рівень боргових зобов'язань, обмеженість зовнішніх джерел фінансування та низка інших причин гальмують розвиток аграрних формувань (Онисько, Грубінка та Содома, 2015, с. 32).

Актуальність пошуку альтернативних інструментів фінансового забезпечення аграрних підприємств зростає і вирішити проблему можна лише з максимальним врахуванням специфіки агропромислового виробництва як суб'єкта кредитування. Через нестачу ліквідної застави, відсутність належної підтримки з боку держави для цих підприємств оптимальним буде використання аграрних розписок як сучасного інструменту в кредитуванні АПК. Тому актуальними є дослідження механізму застосування аграрних розписок у сучасних умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій економічній літературі теоретичні засади й практичний досвід використання різних методів кредитування аграрних підприємств, особливо аграрних розписок у

цьому процесі, висвітлено в працях багатьох вітчизняних і зарубіжних учених, зокрема таких, як В. Жаренко (2013), Г. Калетнік (2012), Т. Коваленко (2014), Н. Радченко (2013), О. Стойко (2013) та ін. Ще американський професор I. Wright (1922) наголошував на тому, що використання кредитних ресурсів аграрними підприємствами є продуктивнішим та ефективнішим, ніж у будь-якій іншій сфері діяльності. Але, як засвідчує сучасний стан аграрного виробництва, досі існує низка невирішених питань, які вимагають нових розробок для визначення оптимальних шляхів фінансового забезпечення аграрних підприємств. Сутність і механізм застосування альтернативного способу кредитування сільгоспвиробників у формі аграрних розписок показано в праці одного з ініціаторів прийняття ЗУ № 5479-VI Г. Калетніка (Калетнік, Пчелянська та Терещук, 2012). Зазначено, що введення в обіг аграрних розписок у перспективі дасть змогу охопити близько 30% коштів від постачальників матеріально-технічних ресурсів, а щорічний обсяг фінансування, який може бути залучений аграрними підприємствами за допомогою такої системи кредитування, становитиме 45–50 млрд гривень. Частково погоджуємося з такою думкою, оскільки вважаємо, що варто було б спрогнозувати перспективу використання аграрних розпи-

сок на конкретніший та довший період впровадження.

Юридичні аспекти застосування аграрних розписок у процесі кредитування сільськогосподарських підприємств, а також особливості правового регулювання забезпечення виконання зобов'язань за аграрними розписками через заставу майбутнього врожаю висвітлені у праці В. Жаренка (2013). Достатньо висвітлено юридичних аспектів, проте законодавство потребує суттєвого вдосконалення.

Дослідженню теоретико-практичних засад технології впровадження в обіг аграрних розписок як особливої форми фінансово-кредитного забезпечення агровиробництва присвячені праці Н. Радченко та О. Стойко (2013). Науковці стверджують, що застосування аграрних розписок дасть змогу сільгоспвиробникам бути менш залежними від державного та банківського фінансування, а також поліпшити процес довгострокового планування їх господарської діяльності. Варто звернути увагу на таку думку науковців, проте погодитися з тим, що будь-який новий інструмент може замінити необхідність залучення коштів на основі банківського кредитування, важко.

На жаль, механізм комерційного кредитування, особливо його аграрні розписки, ще мало використовують в аграрному секторі, що пов'язано з недостатністю системи інформації про кредитоспроможність позичальників та недостатній рівень кваліфікації керівників і спеціалістів господарств у сфері фінансових відносин (Коваленко, 2014). З огляду на це необхідність вирішення вказаних проблемних питань підтверджує актуальність і своєчасність нашого дослідження.

Постановка завдання. Важливим завданням, яке ми ставили перед собою, є розробка пропозицій щодо удосконалення кредитування аграрних підприємств під заставу майбутнього врожаю. У рамках цієї публікації обґрунтуємо механізм практичного застосування аграрних розписок і виокремимо причини, через які попит на аграрні розписки з боку аграрних підприємств не є високим.

Методика дослідження та матеріали. У ході досліджень задіяно комплекс методів, зокрема безпосередній опис досліджуваного явища, опрацювання статистичної інформації за допомогою економічних методів дослідження, представлення одержаних результатів за допомогою табличної форми та графічного методу.

Рис. 1. Вплив різних чинників на аграрний бізнес.*

* За даними (Ведення аграрного бізнесу в Україні).

Виклад основного матеріалу. В умовах нестабільної економічної ситуації, дефіциту власних джерел для поповнення оборотних коштів перед вітчизняними сільгоспвиробниками актуальною постає проблема диверсифікації джерел фінансування. Одним з альтернативних варіантів вирішення цієї проблеми є кредитування аграрного сектору через введення в обіг аграрних розписок.

Вагомий вплив на аграрний бізнес здійснює низка чинників, що не дають змоги розвиватися малим і середнім аграрним підприємствам, які зазвичай витісняють великі – агрохолдинги (див. рис. 1).

Щоб претендувати на одержання фінансової допомоги, треба підтвердити, що сільськогосподарська діяльність є основною для одержувача коштів (Черевко, 2017).

Банки кредитують аграрний сектор під надзвичайно високі відсотки (у середньому 25–35%), що унеможлиблює ефективну діяльність господарства, адже практично усі доходи лише покривають отриманий кредит. Вагомим чинником є відсутність надійного забезпечення у позичальника, яке, за вимогами банку, повинно перевищувати розмір кредиту у 2–3 рази. Вагомою альтернативою кредитуванню аграрних підприємств з боку банку є залучення фінансових ресурсів із використанням аграрних розписок, які надають кредиторам більше повноважень порівняно з іншими інструментами (рис. 2).

Залучення зовнішніх ресурсів вітчизняними агровиробниками під заставу майбутнього врожаю – це український аналог бразильським розпискам. Основним чинником успіху CPR у Бразилії є проста система звернення стягнення: рішення про стягнення приймається протягом 24–48 годин. Ще один важливий чинник – неможливість застосування умов форс-мажору до розписок. Також фермерам не обов'язково страхувати майбутній урожай, оскільки, якщо з якоїсь причини виробленої продукції буде недостатньо для покриття боргового зобов'язання, тоді застава діє у наступному маркетинговому році, тобто залишається в силі до моменту повного погашення боргу (Нові інструменти ...).

Перевагою аграрної розписки є те, що укладання угоди здійснюється в мінімальні терміни на відміну від кредитного договору банку, який розглядається до одного місяця.

На рис. 3 показано алгоритм банківського кредитування під заставу майбутнього врожаю.

Основними учасниками фінансово-кредитних правовідносин є позичальник-аграрій (боржник), який видає аграрну розписку, та банк (кредитор), який надає грошові кошти, послуги, виконує роботи як зустрічне зобов'язання за аграрною розпискою. Аграрну розписку вважають виданою з дня її реєстрації у Реєстрі аграрних розписок. Держателем Реєстру аграрних розписок є Міністерство аграрної політики та продовольства України, що забезпечує його ведення. Аграрні розписки поділяють на товарні (передбачають обов'язок боржника передати продукцію та можливість заздалегідь погодити перерахунок кількості продукції у зв'язку з можливою різницею її якості, місце й термін поставки визначені аграрною розпискою) й фінансові (зобов'язують боржника сплатити грошові кошти, сума яких встановлюється в момент видачі розписки або може бути визначена в майбутньому, враховуючи ціни на сільськогосподарську продукцію у визначеній кількості та якості).

Кредитори мають змогу моніторити заставлений врожай (перед посівом та щомісяця оглядаються поля (проводиться фотота відеозйомка земельних ділянок, посівів, складських приміщень), а у період збору врожаю ведеться цілодобовий нагляд). Коли не дотримуються вимоги до належного вирощування продукції, то кредитор може самостійно використати належні технології, щоб виростити продукцію, а витрати на таке доорощування покладаються на боржника.

Згідно із Законом України «Про аграрні розписки» (2013) передбачено, що у разі відсутності предмета застави, тобто врожаю, кредитор має право задовольнити свої вимоги за рахунок будь-якого іншого майна боржника. Якщо боржник не виконує зобов'язання за аграрною розпискою, кредитор має право звернутися до нотаріуса за здійсненням виконавчого напису, для отримання предмета застави (передача права власності кредитору на предмет застави або можливість доростити врожай і самостійно зібрати його чи продати за договором купівлі-продажу зібраний врожай іншим особам).

Рис. 2. Характеристика аграрних розписок як інноваційного способу залучення фінансування агровиробників*.

*Розробка автора.

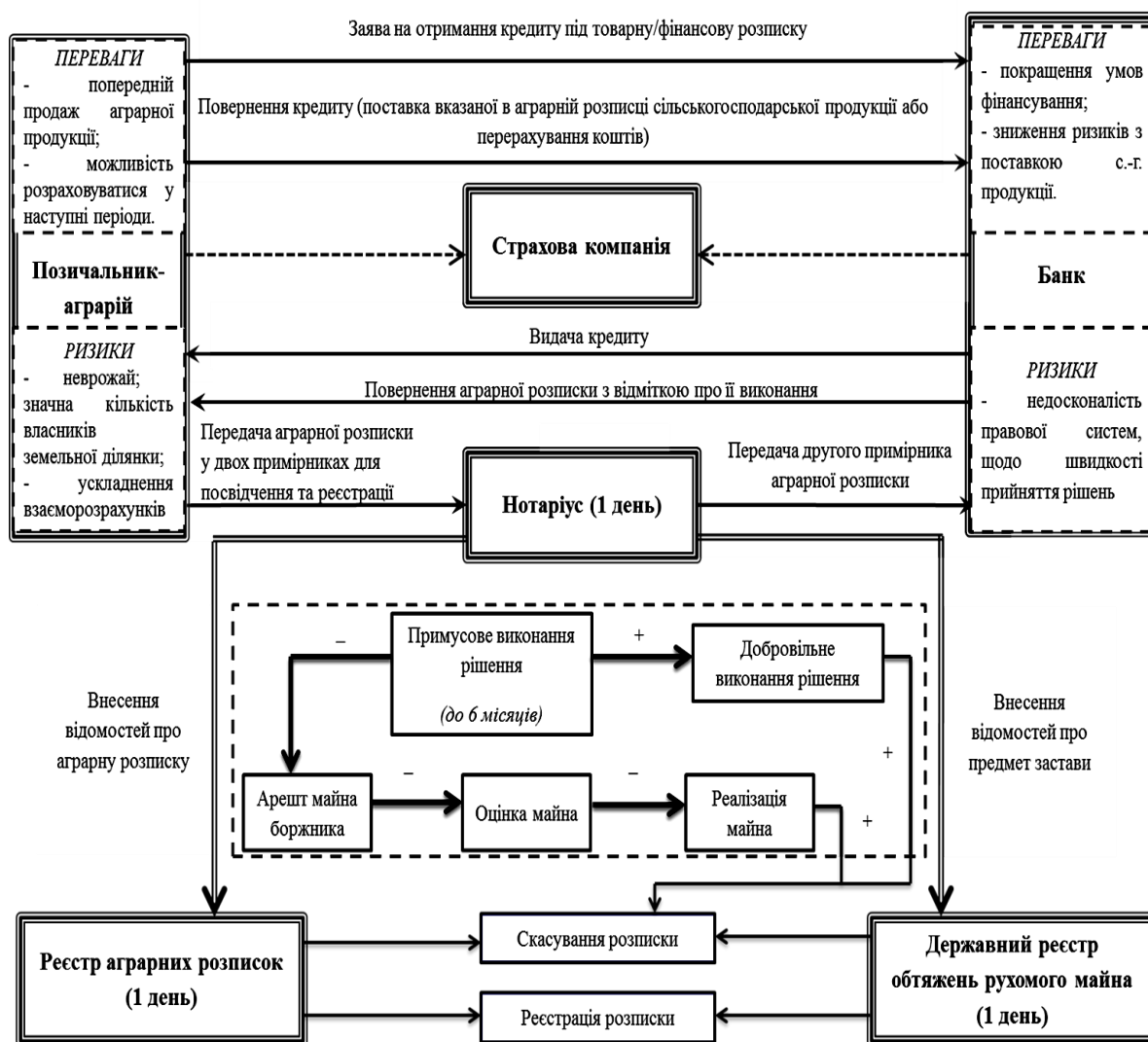

Рис. 3. Алгоритм банківського кредитування під майбутній урожай*.

*Розробка автора.

Майбутній врожай, який є предметом застави, застраховують, наперед обумовивши розмір витрат на страхування кожного з учасників за аграрною розпискою.

У 2014 році було запроваджено пілотний проект із відпрацювання технології введення в обіг аграрних розписок на прикладі Полтавської області. Перша аграрна розписка була видана 13.02.2015 р. на 32 т насіння соняшнику вартістю 192 тис. грн компанії «ПЗК-АГРО», кредитором виступив «Комбікормовий завод». У грудні 2015 р. було оформлено 10 аграрних розписок (9 товарних та 1 фінансова) 470 агровиробникам на суму 40 млн гривень за участі 50 нотаріусів, які пройшли відповідну підготовку. Усі аг-

рарні розписки були погашені своєчасно (Матеріали офіц. сайту ...).

Окрім Полтавської області, дія проекту поширилася на Вінницьку, Миколаївську, Сумську, Тернопільську, Харківську, Черкаську, Хмельницьку області. У 2015 р. аграрні розписки дали змогу сільгоспвиробникам отримати понад 189 млн гривень. Від початку 2016 р. було оформлено 40 аграрних розписок. Аграрії Вінниччини (10 аграрних підприємств) оформили 24 аграрні розписки на суму понад 48,2 млн грн та одну товарну аграрну розписку на 500 т пшениці, яка погашена до 31 серпня 2016 р. і не є активною в Реєстрі аграрних розписок. У Полтавській області оформлено 9 аграрних розписок (4 фі-

нансові та 5 товарних) на суму понад 67 млн гривень. Дві аграрні розписки вже погашено. Інших 7 аграрних розписок були оформлені в Харківській та Черкаській областях. Середній розмір зобов'язань за однією аграрною розпискою – близько 3 млн гривень. У 2017 р. Міністерство аграрної політики і продовольства

України поширило впровадження аграрних розписок на Київську, Львівську та Одеську області. Згодом ця практика має охопити всю Україну. Так, протягом 2017 р. в Україні оформлено 151 аграрну розписку, з яких 62 товарні та 89 фінансових. Успішно виконано та закрито 58 аграрних розписок (рис. 4).

Рис. 4. Аграрні розписки у восьми пілотних областях.

Причинами низького рівня застосування аграрних розписок є непопулярність такого фінансового інструменту серед банківських установ через високий кредитний ризик, низьку дохідність такого виду кредитування та відсутність розробленого Національним банком України спеціального порядку роботи з аграрними розписками. Крім того, відсутність механізму участі експертних організацій в експертизі дотримання технології вирощування врожаю, колізії в процедурі стягнення врожаю в рахунок аграрної розписки з процедурою примусового звернення стягнення на майно боржника в загальному випадку у виконавчому провадженні демоти-

вують боржників і кредиторів звертатися до такого виду кредитного інструменту.

Проте в Стратегії розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року (Про схвалення Стратегії розвитку ...) зазначено, що одним із напрямів розвитку системи кредитного забезпечення сільськогосподарських підприємств стане використання аграрних розписок.

Висновки. Аграрні розписки для українського агробізнесу – саме той інструмент, який допоможе подолати системну кризу у сфері виробництва та збуту сільськогосподарської продукції, відкриє нові можливості для розвитку аграрної галузі. Будь-що нове

непросто імплементувати на практиці, але потрібно працювати з новаціями, які є цікавими та перспективними, створюючи довіру та прагнучи вдосконалення в системі кредитування.

Потрібно стимулювати банки, які здійснюють кредитування аграрних підприємств, впроваджувати та вдосконалювати програму кредитування під заставу майбутнього урожаю, проводити навчання банківських робітників щодо впровадження фінансових аграрних розписок. Робота банків повинна бути

націлена на кредитування малих і середніх сільськогосподарських виробників, які мають в оренді від 500 га до 5,0 тис. га, адже їм складніше знайти кошти, ніж великим агрохолдингам.

Малі та середні сільськогосподарські товаровиробники отримують ефективний інструмент, що сприятиме залученню додаткових фінансових і матеріально-технічних ресурсів за рахунок прозорості відносин із кредитором та здешевлення процедури оформлення порівняно з існуючими інструментами.

СПИСОК ПОСИЛАНЬ

Ведення аграрного бізнесу в Україні. *Український клуб аграрного бізнесу*, [online] Доступно: <http://ucab.ua/> [Дата звернення 21 вересня 2017].

Жаренко, В. Ф., 2013. Застава майбутнього урожаю за аграрною розпискою. *Правовий вісник української академії банківської справи*, 2(9), с. 82–87.

Закон України «Про аграрні розписки» за станом на 11.08.2013 р., 2013. *Відомості Верховної Ради України*, №50, с. 695.

Калетнік, Г. М., 2012. Аграрна розписка як альтернативний варіант фінансового забезпечення аграрного виробництва. *Збірник наукових праць ВНАУ. Серія : Економічні науки*, 4(70), Т. 2, с. 74–79.

Коваленко, Т. та Лук'яненко, А., 2014. Векселя vs. аграрні розписки: спільне та відмінне. *Агробізнес сьогодні*, 22(293). [online] Доступно: <http://www.agro-business.com.ua/agro/uravnovomu-poli/item/1864-vekselya-vs-agrarni-rozpiski-spil-ne-ta-vidminne.html> [Дата звернення 8 вересня 2017].

Матеріали офіційного сайту Міністерства агрополітики і продовольства України. [online] Доступно: <http://minagro.gov.ua> [Дата звернення 1 жовтня 2017].

Нові інструменти фінансування під майбутній врожай. *Бразильський досвід впровадження системи CPR. Можливості та реалії для України* [online] Доступно: <https://www.google.com.ua/#q=amdi.org.ua%2F...%2FPHFAMDI> [Дата звернення 8 вересня 2017].

Онисько, С. М., Грубінка, І. І. та Содома, Р. І., 2015. Парадигми сучасного стану кредитування діяльності аграрних підприємств. *Аграрна економіка*, 8(1–2), с. 31–38.

Про схвалення Стратегії розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.10.2013 р. № 806-р [online] Доступно: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/806-2013-p> [Дата звернення 12 жовтня 2017].

Радченко, Н. Г., 2013. Аграрні розписки як альтернативна форма кредитування сільськогосподарських підприємств. *Збірник наукових праць Таверійського державного агротехнологічного університету*, 1(1), с. 356–361.

Стойко, О. Я., 2013. Кредитування сільськогосподарських виробників під заставу майбутнього урожаю з використанням аграрних розписок. *Наукові читання – 2013: наук.-теорет. зб.*, 2, с. 141–144.

Черевко, Г. В., 2017. Стан, проблеми і перспективи фермерства в Україні. *Аграрна економіка*, 10(1–2), с. 74–81.

Wright I., 1922. *Bank Credit and Agriculture under the National and Federal Reserve Banking systems*. New York: McGrawHill Book Company, Inc.

